

Tollef Hytland

(1857-1920)

bonde, emissær og bygde-kunstner

av

Marit Sahlin Lagestrand

Tollef og Elen gifta seg i 1882.

Starten på historien starter i Bjerkreims bygdebok; «Bjerkreimboka av Lisabet Risa». Far til Tollef, het Lars og var fra Apeland i Bjerkreim. Han og kona Marthe, arvet gård på Hytland i 1856 etter hans søster Anne Gurie. Tolleiv var sistemann i rekken i en søskenflokk på sju, og den eneste som var født på Hytland. De andre var født på Apeland. Hytland ligger oppe i høyden på veien til Tjørn, Skykulå og Lauperak. Man kjører gjennom gamle Bjerkreim sentrum og tar av til høyre ved Odland.

Tollef Johan Larsen Hytland var født i Bjerkreim i 1857. Han var skomaker og altnuligmann. Han hadde en stund gård på Hytland i Bjerkreim. Flyttet så til Egersund, deretter til Stavanger og så tilbake til Egersund igjen. Han var gift med Elen f. 1860. Hun var fra Varhaug. Barn: 1 Manda (kan være Amanda) f. 1883 i Bjerkreim. 2. Tollef f. 1888 i Egersund. 3. Olav f.

1890 i Stavanger. 4. Eline Gabrielle f. 1893 i Stavanger. 5. Lars f. 1886 i Egersund. 6. Berta f. 1899 i Egersund. 7. Gudrun f. 1902 i Egersund.

Det vart nok trangt på Hytland med to sett kårfolk, innerst, (innerst er folk som er bosatt på gården uten å eige jord), og mange familiemedlemmer som flyttet til og fra. Det var urolige tider og trange kår. Tollef var nok en urolig sjel som likte å flytte på seg. Han bodde nede i Bjerkreim sentrum, Stavanger og Egersund. Senere kom han heim og overtok gården på Hytland br. nr. 1, etter sin bror Ole Andreas. Men han hadde gården i bare noen få år. Så overtok broren Ole Andreas. Det ser ut som om Tollef kan ha eid gården senere også, for det er han som selger gården ut av slekten i 1917. Tollef er da alt blitt 60 år.

Gården blir kjøpt av naboen Anders Sigbjørnsen Hytland, og slått sammen med br. nr. 2. To måneder senere dør Anders S. Hytland, og det er på samme dagen som hans datter Marie på 20 år blir begravet. Konen Gemalie sitter hardt i det nå, og selger til slutt Hytland til Jonas Brattebø i 1923. Før vi går vidare med Tollef, vil jeg bare nevne at i disse tider var det god kontakt mellom gårdene Efteland, Netland, Hytland, Tjørn og Lauperak i Bjerkreim, og Efteland, Toften, Terland, Gya og Eikelandsdalen i Helleland. Geografisk ligger de slik til at det er lettere å gå over heia, enn å forsere Hellelandsvassdraget og Bjerkreimselva. To elver med stridige naturkrefter i seg. Familien Hovland på Terland regnet de som bodde på Tjørn som naboer helt frem til i dag. Det er ikke lange beten å gå over heia fra Terland til Tjørn. Og så må det jo nevnes at hovedsetet for presten var på Helleland. Og det var han som førte manntall og satt med den reelle makten.

STEINFIGURENE I KVÅLEHEIA

I «Hedlandsbuen nr.1, april 2011» skriver Turid Egeland Gystøl om stein-monumenter i Kvålemarka ved «Solsteinfjedle». Ho hadde hørt om to lange bautasteiner som låg der, den eine med eit uthogt ansikt på og eit så vidt byrja ansikt på den andre. Det skal være Tollef Hytland som har hogge ut eit sjølvporterett på den eine steinen, og den andre steinen skal værta portrett av kona. Men dette arbeidet vart aldri ferdig. Steinane skulle brukast til portstolpar ved huset hans i Egersund, og planen var å frakta dei på slede om vinteren. Det seiest at Tollef sykla frå Egersund til Kvåle om dagane då han arbeidet med dette prosjektet.

*Bautasteinene som ligger i Kvålemarka.
Foto: Turid Egeland Gystøl.*

I Dalane Tidende 10/5-1972 og 26/6-1972 kan vi lese om disse steinfigurene ved Indre Kvåle, og at det er Tollef Hytland som har hogd dem ut. Det skal være en gang i 1910-1915.

De uthogde steinsøylene på Kvåle var det som førte til min nysgjerrighet om Tollef Hytland. Hva drev en mann godt opp i årene til å starte et slikt prosjekt, og var det virkelig han som gjorde det helt alene? Mye informasjon har dukket opp. Men det fullstendige svaret om steinsøylene har jeg ikke funnet. Men en ting er sikkert. Tolleiv hadde kunstneriske evner og var musikalsk. Var det nok til å kunne forme stein? Mitt spørsmål er; ”var det noen som hadde lært ham steinhuggerkunsten”? Stenhuggerne kom østfra ettersom bygging av veier og jernbanen krevde fagfolk. De første pionerene kom faktisk ifra Sverige. Der har de lange tradisjoner både med steinhugging og smedyrket. En mestersmed hadde høy status i Sverige, og var viktig for produksjon av meisler og kiler som ble brukt til kiling av steinblokker. Tilfeldigvis finner jeg ut at fra husmannsplassen ”Saie” på Hytland, kom Malene, og hun giftet seg med steinhugger Johan Selmer Schermann Svendsen i Egersund. De hadde sønnen Jon som bodde på Hytland i 1906. Selv om Tollef er mye eldre enn disse folkene, så er sannsynligheten for at de har kjent hverandre godt tilstede.

*Selvportrett – en mann med fyldig både bart og skjegg.
Foto: Turid Egeland Gystøl.*

Da Tollef vokste opp var brennevinet en stygg last for mange. Det ble status å kunne ha med seg en brennevinsflaske på innerlommen. Tradisjonen tidligere var øl som drikke til arbeid og fest. Det ga ikke samme sterke virkning som brennevinet nå gjorde. Mange mistet selvkontrollen i brennevinsrusen. Og slåsskamper med never og kniv var et stort problem. Folket var pålagt kirkegang, og tok med seg drikkevarer til preika. Mange gikk ikke inn i kirken, men bråkte og drakk utforbi.

Prestene den gang var ofte skoleflinke personer som ikke hadde annet valg enn prestegjerning som yrke. Deres interesser og talent passet ikke alltid inn i prestegjerningen. Men noe skulle de jo leve av, og alternativene var få. Kirkens makt skapte også misnøye. Hans Nielsen Hauge var den som gjorde opprør, og forkynte utenom kirken. Han ble «buret inn», og ofte kom øvrigheten og oppløyste private samlinger med forkynning. De som var lei udugelige prester og var enig med Hauge ble kalt Haugianere. De gjorde på en måte opprør mot kirken. Og de søkte personer som kunne tale vel og som følte et kall.

En annen gruppe som også var i opposisjon, var de som kalte seg for «Brødrevennene». Den gruppen hadde sitt opphav fra Tyskland på midten av 1700 tallet. De var for et mer demokratisk oppbygging av kristenlivet. De var de første som startet med misjon og pengeinnsamling. De mente at Luthers lære hadde stivnet og ville at andre skulle elske Jesus. Misjonen deres ble senere kalt «kinamisjonen» her i Rogaland. De ble en konkurrerende part til presten Lars Oftedal, haugianerne og indremisjonen. I kjølvannet av dette dukket avholdsbevegelsen opp. Og muligens har enkelte av

disse personene påvirket heradstyrene til å utføre et bedre og mere humant fattigvesen. Av disse to gruppene var det allikevel få som meldte seg ut av statkirken. De avlet svært mange emissærer som reiste rundt og preiket i heimer, og etterhvert i bedehus. De andre to gruppene, var Kvekerne og de Sterktroende. Kvekerne utvandret til USA, og de Sterktroende trakk seg ut av statkirken og bygde sine egne kirker.

TOLLEF BLIR LEKPREDIKANT

Tollef Hytland bærer preg av denne tidsepoken. Jeg har skrevet av det som står i Jakob Straume sin bok "Kristenliv" under avsnittet Bjerkreim:

Tollef Johan Larsen Hytland født 1857 var en sterk kristen mann fra nedre Bjerkreim. Barndomsheimen var skral. Både han og brørne vokste opp i drikk og ageløyse. Han hadde sterke krefter både i kropp og sjel, men skulegongen var ring, og han hadde ikke anna å bruke dei gjærande kreftene sine til enn drikk og slagsmål.

Han var medels høg, velvaksen og vakker. Han var stolt, sjøltrygg og var ei slosskjempe som sjeldan møtte sin overmann. Men så fekk han nokre dagar på vann og brød fordi han var for hardhendt med en mann frå Oгна. Men han tenkte ikkje på å omvende seg enno, og drikken førde han ut i endå større våde. Etter en rangel, fekk han meir vatn og brød, og no varde det tjue dagar.

Han sona straffa i Stavanger. Men her budde bror hans, Peder Hytland, som hadde vorte omvendt. Han vitja bror sin i fengslet og fekk føre han til frelsaren. No vart Tollef frelst, tjue år gamal. I cella ved sida sat ein annan fange. Tollef Hytland vitna om frelsaren for han gjennom eit hol oppe under taket. Dei to såg ikkje kvarandre. Men Tollef Hytland fekk hjelpe han til Kristus.

So snart Tollef Hytland kom ut av fengslet, vitna han om frelsaren, og det blei snart kjent ut over bygdene at slosskjempa hadde vorte omvendt. Komen heim, tok han til å samla folk til møte. Mange var forvitne og andre tvila. Det må vera måte med slikt sa sume. Hytland hadde litt vanskelig med å lese. Det vesle han lærde på skulen, hadde han gløymt i syndelivet. Men det kom seg, og han vart sers flink til å syngje, og folk lika å høyre.

Hytland fekk stor nådegave til å tale guds ord, og i barmen brann ein heilag varme etter at sjeler måtte verte frelste. Han hadde nok mang ei hard strid med sin gamle natur. Ofte vart han miskjent og baktala. Men han var ærleg i all sin strid.

Hytland hadde lært seg til skomakar. Dette yrket deiv han ei tid og tala guds ord i mellom, og mange vart omvende med han. Leid på, vart han emissær i Ryfylke og Jæren indremisjon og var mykje ilag med Lars Oftedal. På kvar sin måte var begge orginalar og folkelege. Hytland hadde rik kunstnargivnad, og rundt om i heimane heng mange målarstykke, som han hadde måla der han fór.

Då han slutta som fast arbeidar i indremisjonen, var han med å gje ut bladet "Hilsen fra Broderkretsen". Han reiste rundt og tinga bladet bort og samla inn bladpengar. Kontigenten var kr 1.20. Hytland skulle ha halvparten i reisepengar og arbeidsløn. Dette gjorde han så godt at bladet fekk nesten 15.000 tingingar, og Hytland fekk gode inntekter. "Hilsen for broderkretsen" var talsmann for et friare kristensyn. Hytland budde lenge i Stavanger. Men då barndomsheimen vart seld, kjøpte han den og bygde nye hus. Han var heimekjær og venesæl. Dei nyfrelste fann ein god ven i han då tida kom. Men sjølv gjorde han ei preikeferd til Amerika og blei borte fra gud.

Jeg vil nevne at Tollef var legpredikant for den gruppen som var tilhengere av Hauge, men senere virker det som han hellet over til Broderkretsen. Det kunne være mye splid mellom disse gruppene, men det er uvisst hvor Tollef Hytland stod i den saken. Jeg finner også ut at han og hans sønn Tollef var to turer i Amerika. De er oppført på utreise i 1905 og 1909.

Mange emissærer og misjonærer var over i Amerika for opplæring. Men reisemålet første gang er Nord Dakota og andre gang Minnesota. Sønnen Tollef jobbet på farm, men hva faren gjorde der borte er uvisst. Forkynning og Luthers lære var allikevel mye friere der borte enn i Norge.

Flere historier om Tollef dukker opp. Denne er hentet fra "Årbok for Jæren og Dalane

1955". (Historie og ættesogelaget.) Forfatteren er O. B. Heskestad. Stedet er gården Rotten på Heskestad. Husbonden er Johan Kristian Berntsson. «Således stod Tollef Hytland på Rotten en stor prekesøndag og talte og sang: «Den tid er alt opprunen - » med en røst så sterk at fjellene på andre siden gjentok lyden. Kjørerne fra Sokndal, Lund og Heskestad som skulle utover, stoppet opp og så hele Rotten var full av folk og hester, og Hytland sang den ene sangen etter den andre. Han var ung og sterk og hadde en vidunderlig sangstemme og var ualmindelig god til å tale.

Presten Kielland (bror til Alexander) som skulle forbi, måtte fare fint for å komme uskadd igjennom, for det var ikke bare de edru, men også berusede folk som ble nødt til å stanse og høre den herlige sang.»

Abraham Omdal 1844-1909, kom snart i lag med de nyfrelste. Han var et følelsesmenneske og bad titt under tårer. Han holdt ikke sammenhengende taler, men kalte det selv "spredte bemerkninger". Heimen hans i Omdal var samlingsted for troende, og Tollef Hytland kalte den Mamrelund.

I et avisutklipp fra Rogalands Avis 10 november 1979, skriver Lars Chr. Sande om Tollef Hytlands barnebarn Th. Gossner Hytland. Tollef Hytland blir nevnt som bestefaren som ønsket spesielle navn til sine barnebarn. Gossner kommer fra han som grunnla det gossnerske misjonsselskap. En katolsk prest som gikk over til den evangeliske tro. Videre forteller han; "Min bror Olav fikk mellomnavnet Augustin, så bestefar hadde sine favoritter i kirkehistorien.

TOLLEF VAR EN ARTIG PREDIKANT

Han skal ha sagt mye løye. En gang han stod og talte oppbyggelse i et hus på Jæren, skrapte det på døra. En mann gikk og lukket opp. Og inn kom en hund. Da sa bestefar: "*Ja, for honnan kan dei lokka opp når det skraba på døre, men når Herren skraba på hjertedøre så helle dei na atte*". Bestefar beskrev Guds storhet på denne måten, sier Gossner; "Han støtte sin stav i Josva dal og kvilte sin mage på Sinai bjerg og kimet med himmelens klokker"

I Bjerkreimboka står en liten historie fortalt av Palmer Hytland. Da Tollef Hytland drev bruket på Hytland hadde han 12 kyr og 100 sauer. Ei gong kløyva Tollef et lass på 200 kilo på hesten. Då fekk han skjenn for dette. Folk meinte at det var reint for mye for hesten med slikt eit tungt lass. Då vedda Tollef på at han også kunne bera så mykje til gards. For å klara veddemålet, laga han seg ein slags stol, slik at han kunne setja børa frå seg svært ofte og kvila seg på vegen heim. Slik vann han veddemålet.

Muntlig forteller Arnljot Håland at steinsøylene som Tollef hogde ut på Kvåle skulle plasseres foran husets hoveddør. Huset som Tollef hadde, er der nåværende Egersund Elektro har sine lokaler på Mosbæk. Du ser det når du er i rundkjøringen på vei ut mot Årstadalen, eller på vei mot Vannbassengene. Tollef trivdes i høyden. Der var han nærmere Gud. Arnljot forteller at eldstesønn Tollef ble pedell og vaktmester ved Egersund Folkeskole, etter han kom hjem fra Amerika.

Tollef hadde en bror som het Ole. I en avisartikkel i Stavanger Aftenblad i 1933 står det en historie om ham. Han var svær til å drikke og likte å egle opp folk. Dette får jeg skrive om en annen gang.

Katrine Gravdal har sendt en e-mail og fortalt oss dette; "Tollefs yngste datter Gudrun må være søster Gudrun Hytland, gift Ommundsen. Hun var sykepleier og gikk blandt annet rundt og satte penicillinsprøyter før hjemmesykepleiers tidsalder. Hun holdt den ferdige sprøyten klar bak ryggen for ikke å skremme barna, men bøyde seg så langt ned da hun hilste på dem, at sprøyta kunne sees over ryggen hennes. Jeg mener å huske at hun bodde sammen med søsteren Berta Hytland i det gule huset på Nyeveien som hadde adresse Heskestadgaten, men det ble aldri lagt noen gate opp til Gamleveien der".

Ingrid Hovland, født Toften, hadde Berta Hytland til lærerinne på Terland skole. Den dagen

krigen kom til Norge var Berta helt forstyrret, og jaget barna hjem. Etterpå syklet hun til byen til sin mor. Da ble det helt slutt med skolegangen og Berta kom aldri tilbake.

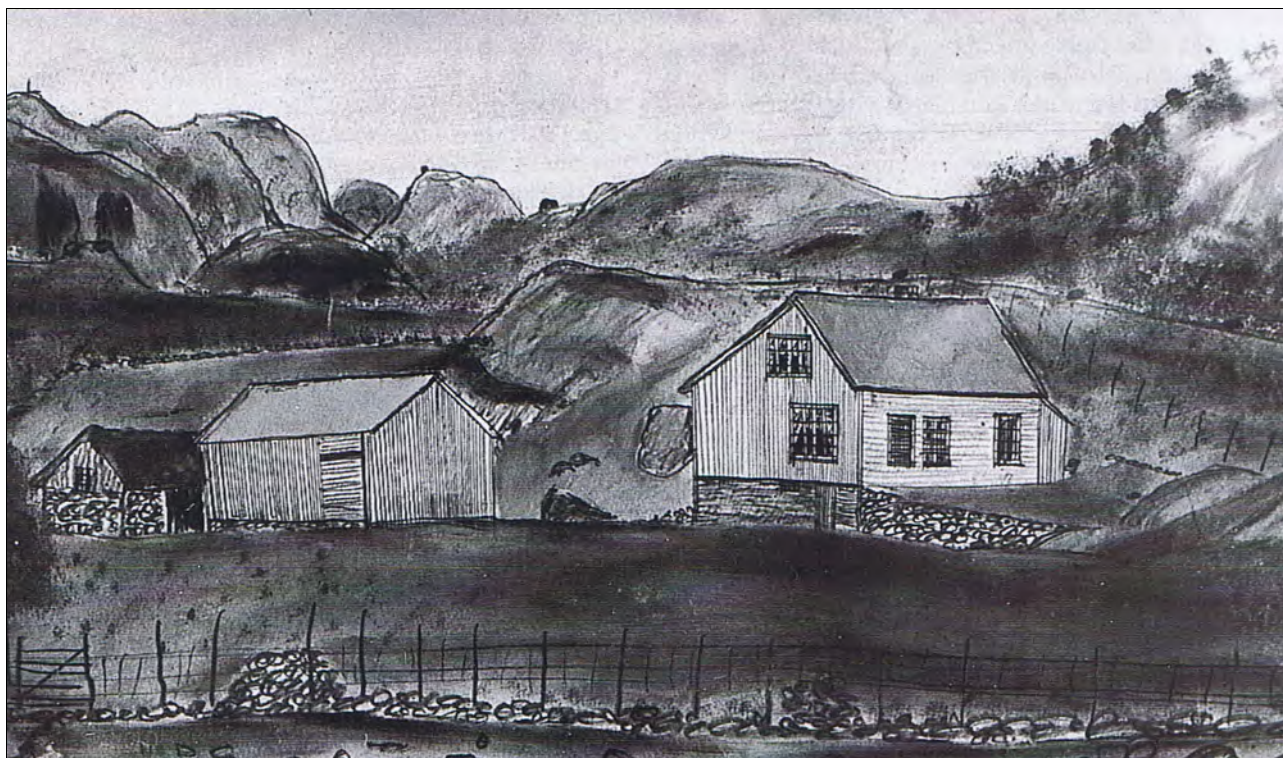
Lautitz Slettebø fortalte en historie under basaren på Terlandskloppen i april dette året; ”Berta Hytland bodde på Slettebø hos dem som de kalte for «oppe hos O.J.». Berta var så gruelig glad i egg og kunne ikke styre sin appetitt. En dag mannen i huset så på, og irriterte seg over grådigheten når Berta la innpå med egg sa han;” *Ska du bli heilt i pellefinken?*”

Takk til alle som har bidratt med hjelp til denne historien. Spesielt takk til Arnljot Håland som ordnet med informasjon fra Dalane folkemuseum. Egersund folkebibliotek som fikk tak i boka «Kristenliv i Rogaland». Takk til Katrine Gravdal for fin e-mail, og takk til Turid Egeland Gystøl for utlån av Bjerkreimsbøkene. Og takk til Ragnhild Pettersen for hyggelig og oppklarende telefonprat.

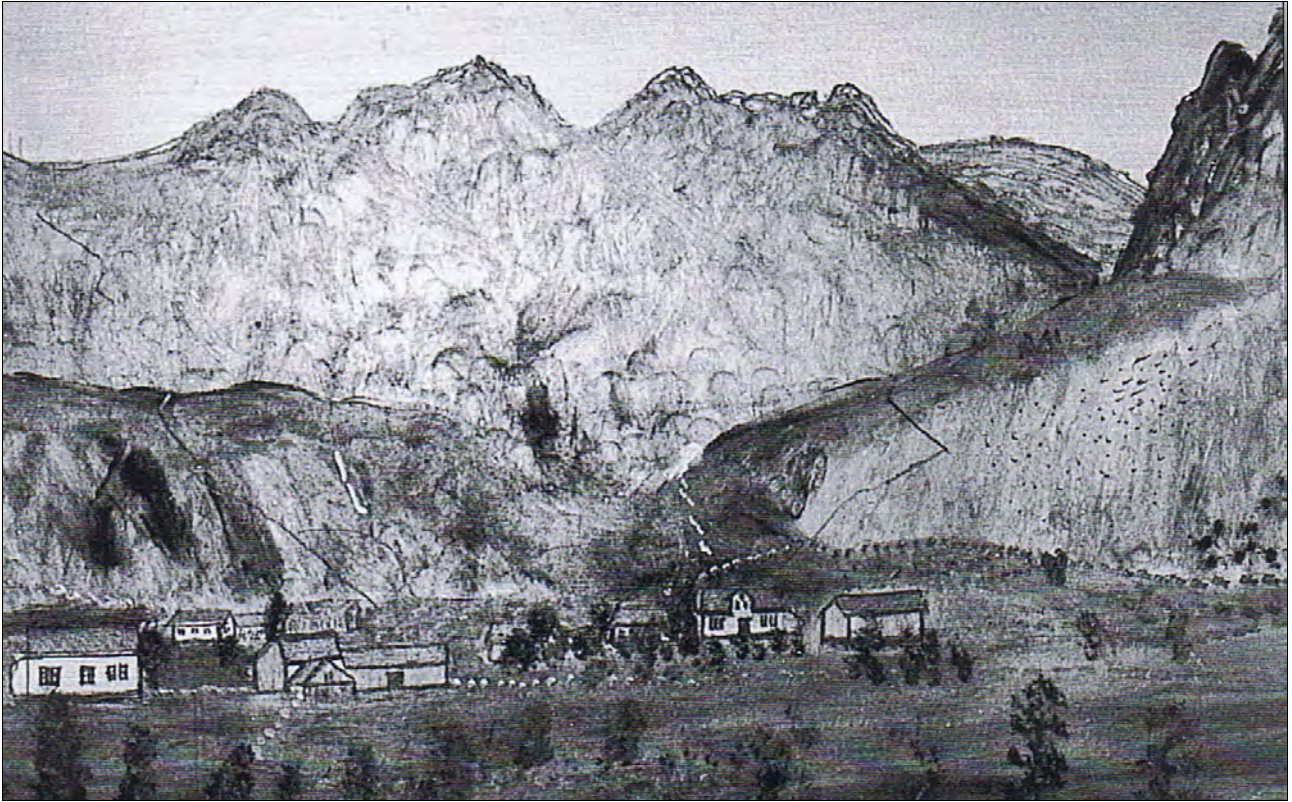
Lien 2011, Marit Sahlin Lagestrand.

NOEN GARDSTUN OMKRING I BJERKREIM SOM TOLLEF HYTLAND HAR MÅLA

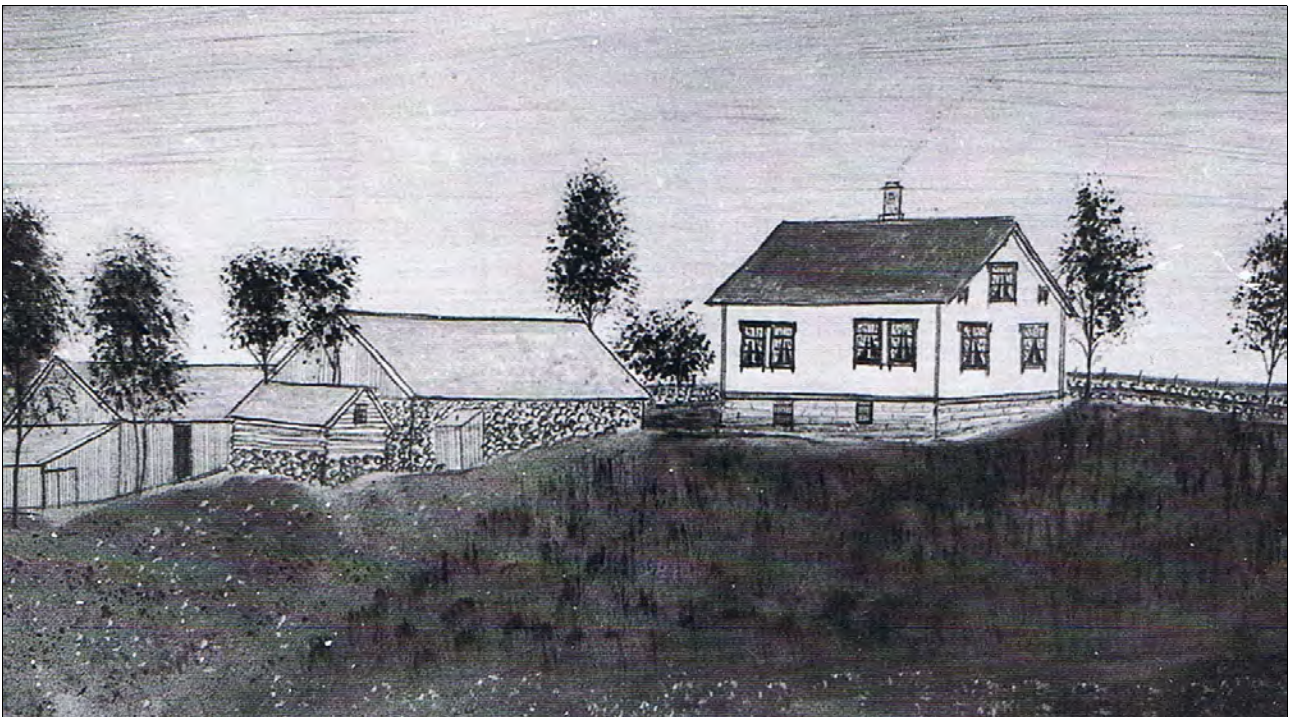
Desse bilda måla han i tida omkring 1910. Det finnes få foto av slike gardstun, derfor er mange av disse maleriene viktig dokumentasjon for hvordan det så ut på staden i denne tida. Her er vist malerier som også er gjengitt i Bjerkreimboka av Lisabet Risa. Der finner du mer info om det enkelte gardstun.

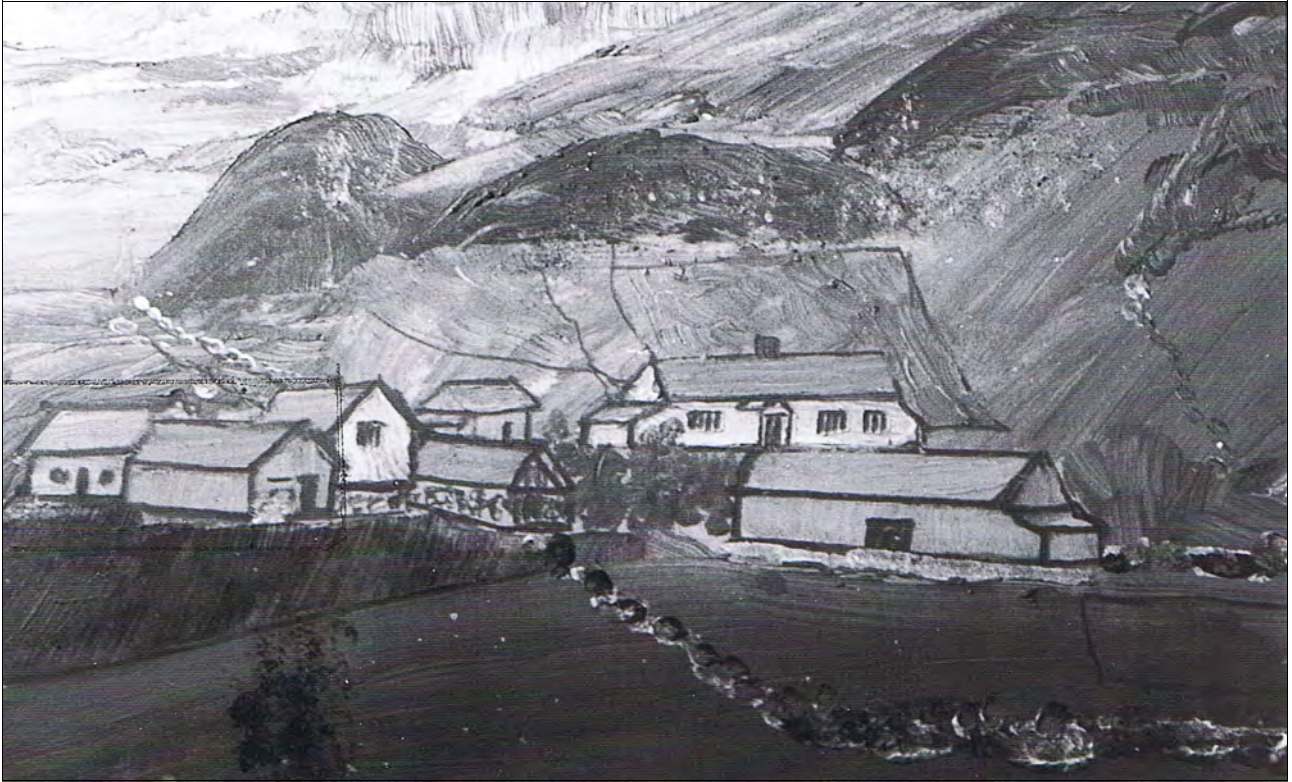
Gardsbruket Rånetangen i Tjørn, side 324 i Bjerkreimboka.

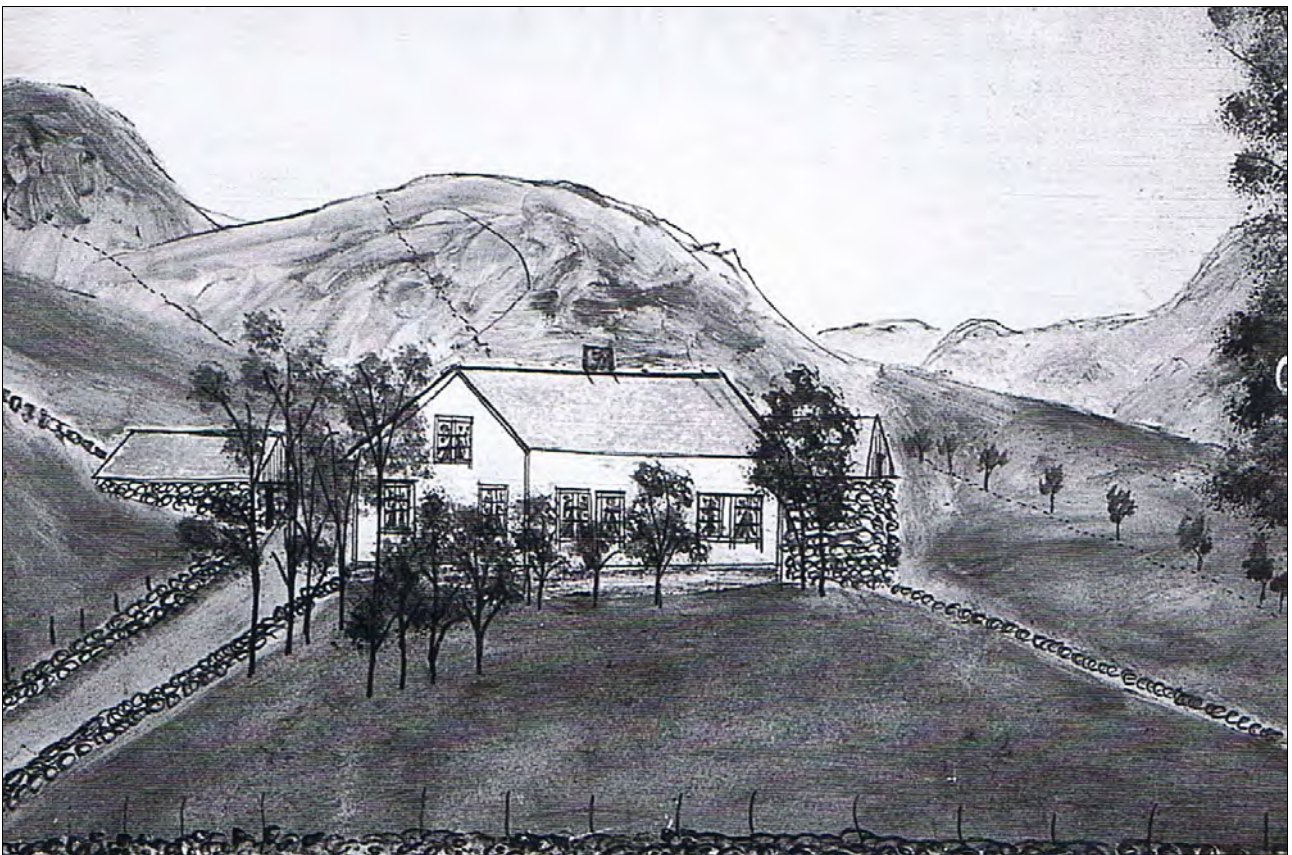
Eik i Ørsdalen, side 413 i Bjerkreimboka.

Litle-Svela, side 824 i Bjerkreimboka.

Slettebø, side 1698 i Bjerkreimboka.

Laksesvela, side 1726 i Bjerkreimboka.

Plassen Birkemonen, side 2070 i Bjerkreimboka.

*Her i bestastova på Vaule har Tollef Hytland måla et bilde av Suldalsporten i øverste dørspiegel.
Se side 2455 i Bjerkreimboka.*

Aaland Gård, oktober 2011
Paul Tengesdal